

МРАЧНА СТРАНА ВИТЕШТВА И ВИТЕЗОВА -Друга страна једног мита-

„Није лако слушати неког ко излаже полемици идеје до којих вам је стало и којих се грчевито држите јер одрећи се тих идеја, навика и начина гледања на живот значи не само страх од губљења тла под ногама већ и променити се, а променити се исто је што и одрећи себе, изгубити своје „ја“, деловати против очувања своје личности – у неку руку умрети.“ (Антони Де Мело)

Када се у 9. веку распало царство Карла Великог његови ратници коњаници су понудили краљевима, локалним властелинима и кнежевима да их штите од насиља које се ширило Европом у свеопштим ратовима око поседа и пљачкама (у којима су и сами учествовали). Они су за своје кржаве услуге добијали или новац или поседе – земљу (заједно са кметовима на њој) освојених и опљачканих територија са похода на друге кнежевине. Тако су настали први ВИТЕЗИ.

Витези су, дакле, били оно што би се данас звало „обезбеђење“, „телохранитељи“, „боди-гард“ или „гориле“ средњевековне властеле и аристократије, или обични плаћеници који су за новац сваком пружали услуге свога мача. Овај ратнички сталез феудалног света имао је задатак и да контролише и држи у покорности кметове - феудалне робове, крваво угушује сељачке буне, сакупља порезе, учествује у плачкашким и насилничким походима на територије других кнезова и великаша, присиљава кметове да као пешадија учествују у одбрани поседа кнежева и нападима на територије других кнежевина јер Европом тог периода су владали феудални каштелани који су се међусобно тукли и пљачкали трговце и становништво држећи их скоро у робовском положају. Витезови који су за своје услуге добили као награду земљу (лена) постајали су уједно и сами сеоски властелини који на добијеним имањима убирају за себе порезе и потпуно самовољно користе и тиранишу на све начине становништво које ту живи.

„Витешка“ битка за отимање замка и сцена „витештва“ са давлјењем на турниру за очи дама; Codex Menesse 1300-1340

У периоду мира главни „посао“ витезова су били турнири. Главни циљ (пошто је било и више споредних циљева турнира – кондиционирање, забава, прослава, женидба, двобој...) турнира није био некакав „спорт“ или развијање „витештва“ већ бизнис - стицање плена. Требало је, наиме, ранити или заробити неког од витезова и затим за њега тражити откуп или узети његову имовину (коња, оружје, оклоп, имање, жену). Витезови су на турнирима често правили међусобне договоре у помагању хватања других витезова како би после делили плен и новац од откупа. На турнирима се није сматрало неумесним да се напада с леђа, заробљују рањени или да неколико витезова нападне по договору истовремено једног. Тако биографи чувеног витеза Вилијема Маршала бележе да је на једном турниру, за време вечере, Вилијем спазио како је витез из супарничке групе пао на улици са коња и сломио ногу. *„Вилијем је похитао напоље, зграбио витеза који је јаукао, узео га у наручје и заједно са оклопом унео у кафану не да му помогне, већ да га поклони саборцима с којима је био на вечери рекавши - Ево вам га, узмите откупнину и платите дугове!“*

Витезови су турнире често користили и да се лично разрачунају тј. „случајно“ мучки убију витеза који им је конкуренција или није био по вољи, а због чега је на многим турнирима било мноштво мртвих.

Сцена опште туче са савременог „витешког“ турнира

Витезови који су на турнирима или коцки изгубили своја имања и поседе, или остали без прихода од пропалих или убијених послодаваца постајали би скитнице – витезови луталице, који самостално или удружени у банде са другим „незапосленим“ витезовима живе од пресретања путника, трговачких каравана, пљачкања или турнирских борби. Многе од ових банди су живеле од изнуда или оног што се данас зове „рекет“ – тражили би од жртава новац за „заштиту“ од себе самих или од компањона са којима су били удружени.

Од средине 14. века витезови су претежно били луталице (изузев малобројне витешке аристократије) јер због многих и дуготрајних ратова који су харали Европом краљеви више нису могли да их плаћају. Они изгубивши своје мецене почињу ратовати за себе јер су оставши без плате морали пљачкати. Многи од њих отимају људе и траже откуп или чак издају лажни новац. Тако се организују и разбојничке банде па је витешко разбојништво почело да представља опште зло у коме је врло мало витезова било на добром гласу. У том периоду моћне витешке банде тероришу и држе годинама под својом влашћу читаве покрајне и градове.

На иницијативу трговаца неки краљеви су одобрили чак и посебан „витешки“ порез да би витезови добијали редован приход и тако били мирни. Но, они почињу уцењивати многа краљевства јер то су били људи чије је понашање зависило једино од новца па су многи мењали стране ако би друга понудила више новца.

Бертран ди Борн, ситни племић и луталица у стиховима је изразио на овај начин дух живота витезова тога доба: *„И доћи ће лепа дани, јер ћемо одузети имање трговцима и путевима више неће пролазити товарне животиње дању и у пуној сигурности: нити грађанин што без икаквог страха иде према Француској – али ће се зато обогатити онај ко срчано одузима.“* За витезове позног периода важило је гесло: *„Non militia sed malicia“* (Не војска, него злотвори).

Витезови и хришћанство

Познати француски кардинал и бискуп из 13. века, JACQUES DE VITRY у својој књизи „EXEMPLUM“ витешке турнире поистовећује са местом збора свих седам смртних гријехова. *„Ту не недостаје охолости и гордости будући да ти безбожници делају само због славе и честољубља. Такође им не недостаје зависти јер свако завиди ономе који приграби већу славу. Турнири су пуни мржње и срџбе јер свако*

жели ранити или чак усмртити противника с којим се надмеће, а отуд и четврти смртни гријех, а то је таштина - сујета која долази до изражаја када не побиједе противника. Тада се витез испуни једом, увређеношћу и жељом за осветом па не мисли на оно духовно него на углед који је изгубио. Пети смртни гријех – похлепа, грабеж и отимачина су ту када витез побиједи другога па му узима коња, оружје и имање, а док турнир траје он немилосрдно пљачка народ, разбацује му летину по пољима и кроз обиље хране троши добра сиромаша кожом другога правећи дебеле опасаче. Шести се смртни гријех, лакомост, очитује у позивима на гозбе на којима се преждерава и опија а седми у блуду јер витезови побеђују како би се свиђели развратним женама, носећи чак неке женске предмете као знаковље. Стога Црква с пуним правом забрањује хришћански погреб онима који умиру на турнирима и боље им је да објесе о врат млински камен и да се утопе на дну мора."

Црква је од самих почетака осуђивала и анатемисала живот витезова јер је био препун насиља, дивљаштва, убијања, разврата, злочина, отимања, пљачке, похлепе, пијанчења... Она је у витештву посебно одбаћивала витешке турнире (чак и у периоду када су они пред свој крај добили потпуно безбедну и „хуману“ форму) јер су се у низу елемената косили са темељним начелима Христовог учења.

За хришћанство, наиме, не постоји хришћанска борба и надметање (ни витешко ни спортско...) против другог већ само против себе и својих слабости а молитва за другог пошто је Христос проповедао мир, хармонију и сарадњу а не борбу, раздор, тучу и надметање.

За хришћанство исто тако не постоји ни нека хришћанска конкуренција, ривалство и такмичење већ братство, сарадња, помагање и кооперација. Хришћанство, такође, не проповеда ни култ победника већ култ једнакости („*Ко хоће бити први нека буде последњи, и служи свима*“) па, дакле, за њега нема шампиона, вицешампиона... у такмичењу јер Христос одбацује поређење међу људима („*Не гледај трун у оку другога већ балван у својем*“) пошто једини који суди, пореди и мери може бити Бог а не људска такмичарска мерила и правила.

Изворно хришћанство, у том смислу, управо као најгори грех узима жељу за престижом и надметање за првенство јер иза ових не само да се увек налази нагон за доминацијом (вис доминати - први грех у свим хришћанским црквама пошто доминирати значи владати и имати вољу за моћ и надчињавање над људима – Божијим делима) већ и похлепа и грабежљивост да се дохвати и поседује виши статус.

Иста тема је изложена и у миту о паду Икара који је летео ка Сунца покушавајући да га досегне, али и Луциферу (lat. lux што значи „светло“ и ferre – „носити“, lucem ferre, светлоноша) – највишем и првом Божјем анђелу који је био доносилац светлости и „онај који осветљава, лучоноша, разоткрива, показује истину“. Он је пожелео да не буде више носилац светлости већ светлост сама – Бог. Тако је због своје гордости да се такмичи са Богом, и похлепе за више и првенством бачен у мрак („*И Отац мој му због гордости изглед промени и светлост нестаде са њега и лице му постаде налик усијаном гвожђу. И он репом својим привуче трећину анђела Божјих к себи и би избачен из Божје престонице и разрешен дужности небеских.*“ - Апокрифна књига Јованова) у коме се претворио

у анђела пада - Сотону – господара таме: „*Оног који се противи, оптужује, лаже, вара, заводи, обмањује, прикрива...*“, или како се још зове архистратега – првог завереника, оца свих завера.

Из свих наведених, али и многих других ненаведених, разлога за изворно хришћанство не постоји хришћански витез у смислу ратника који се рве, шамара, шутира, разбија главе, одсеца руке, пребија ноге... јер ниједан хришћанин не сме да убије или повреди другог човека (не само своје већ и било које друге вере или уверења) пошто не само да нема земаљских средстава (мач, оклоп, секира) против неземаљског (ђавољег) зла већ и зато што, како је Христос рекао: „*Ко се мача лати од мача ће и страдати*“.

Највећи и једини хришћански витез није, дакле, окретни, храбри и снажни ратник што убија или повређује противника и нападача у „име“ и под „заставом“ Бога сав обучен у зашивене крстове и са насликаним крстовима на штитовима и оклопима већ, јер „*љуби непријатеља свог*“, и „*ко тебе каменом ти њега хлебом*“, и „*ко те удари по образу, а ти му окрени и други*“..., онај ко, као Христос, невин страдава и праведно трпи пођармљен и прогоњен... То може бити и дете, жена, старац, баба... ако под насиљем зла не одступи од Божјих заповести. И док је овај други истински свети ратник онај први, макар побио све „*невернике*“, је у најбољем случају само ратник за свето.

Све ово се најбоље види на чувеној фресци Христоса са мачем из манастира Дечани. Она као и све друге фреске светих ратника није позив на „*витештво*“ у земаљским оклопима, коњима, кацигама, са бодожима, мачевима, секирама и буздованима већ позив на једно потпуно супротно витештво, а у духу правилног тумачења чувених речи Исуса Христа: „*Нисам дошао да донесем мир, него мач*“ (Матеј 10, 32-42, 1;), а тај мач није погубитељ људи већ погубитељ греха!

Христос са мачем,
фреска у цркви Вознесења манастира Дечани, око 1340. године.
На фресци је натпис: "Овај мач је погубитељ греха".

Свети владика Николај је о тумачењу ових речи Светог писма написао: „*Читај као да је речено: нисам дошао да измирим истину и лаж, мудрост и глупост, добро и*

зло, правду и насиље, скотство и човечност, невиност и разврат, Бога и мамона; него сам донео мач да расечем и одвојим једно од другог, да се не мешају. Чиме да расечеш, Господе? Мачем истине, или мачем речи Божије, што је свеједно. Јер је истина реч Божија, и реч Божија истина. Апостол Павле саветује: узмите мач духовни, који је ријеч Божија. А свети Јован гледао је у визији Сина Човјечијега усред седам свијећњака – и из уста његовијих излажаше мач оштар с обје стране. Мач што из уста излази шта може бити друго до реч Божија, реч истине? Тај мач је донео Исус Христос на земљу. Тај мач је за свет спасоносан, а не мир добра са злом. И онда и сада и увек заувек."

И као што нема хришћанског витеза ван хришћанског морала тако нема ни хришћанског спортисте (надметаца који се пре такмичења крсти и моли Богу да освоји медаљу) јер како је Христос рекао *"Не узимајте свачега ради у уста име Божје"*

Многе цркве и свештеници и данас, зато, држећи се изворних Христових принципа одбацују сваки спорт (као и савремене „витешке“ турнире) пошто они промовишу, шире и јачају обожавање три основна паганска култа: култ борбе, култ надметања и култ победника (иако је речено одбаци култове и *"Господу Богу клањај се и једино њему служи"*), па и такве особине као што су победничко славољубље, гордост, таштину, сујету, ароганцију, охолост, конфликтност, насилништво, пуку снагу и телесност, агресивност..., али и грамзивост и похлепу за медаљама, пехарима, статусом, бодовима на ранг-листама, а за шта се више не преза ни од чега како би се домогло такмичарских „врхова“ у било чему.

Но, појам хришћанског „витеза“ се и поред свега наведеног у периоду средњег века, ипак, дубоко, као коров, запатио, Наиме, када су витезови 9-10. века почели упадати у цркве и манастире, пљачкати и убијати свештенике, и силовати монахиње. Црква издаје едикт (10. век) којим онај ко нападне свештеника или манастир биће екскомунициран. Витезови су тада морали пред светим моштима да се заклинју (како не би завршили на ломачи) да ће се придржавати ових забрана и основних верских начела. Тако су ударени први темељи витешким кодексима. Но, главни замајац контроле, крођења и каналисања деструктивних деловања витезова била је одлука цркве да ову дивљу групу упосли и искористи за своје потребе.

Пошто је црква проповедала да хришћанин не сме убијати мачеве, секире и буздоване витезова је почела да окреће против „непријатеља хришћанства." Тако је допуштен свети рат а витезови су претворени у хришћанску војску за ове потребе при чему им је заузврат даван опрост свих грехова.

Тада су у крилу саме цркве исковани и витешки кодекси са низом правила понашања која треба да испуњава сваки витез и свако ко треба да постане витез: богољубље, хуманост, правдољубивост, скромност, поштење, истинољубље, храброст, добротинство, љубав...

Витезови постају тако „свети“ ратници организовани у витешке редове у којима као војници живе заједно и ратују заједно придржавајући се одређених и строгих правила. Ступање у витешки ред подразумевало је из тог разлога прихватање одређених кодекса понашања – „аколади", а витез се морао у школама за пажеве и штитиноше васпитавати 21 годину у савладавању 7 витешких вештина. (септем артес пробитатис) у које је спадало поред јахања, мачевања, лова...још и читање, писање, страни језици, шах, играње окретних игара, лепо понашање и удварање, познавање и рецитовање поезије, свирање неког инструмента и певање.

Но, све то је највећим делом био само један лепо романтични идеал, легенда и мит који је у пракси постојао веома ретко и временски трајао само кратко, а највише и најдуже у витешким романима. И док је већина витезова завршила своје васпитавање и школовање на јахању, мачевању, борби копљем и лову могли су се на прсте две руке набројати у целој Европи витезови 13. века који су били писмени, и то су углавном били они из редова највише аристократије (као нпр. касније Деспот Стефан Лазаревић који је био не само ратник већ и писац, песник, дипломата, државник, градитељ, познавалац више језика, сакупљач књига...). На тој мањини је, заправо, изграђен сав романтични идеал витештва ка којем треба да тежи сваки ратник, а који је за већину ратника и витезова био заправо не само недостижни узор већ и често предмет њиховог изругивања.

Већину витезова су, дакле, углавном чинили оно што би се данас звало полусвет: необразовани, агресивни, напрасити, груби, сирови, хигијенски запуштени насилници, битанге, барабе и примитивци опчињени култом борбе, победе, надметања, слављења тела и физичке снаге, препуни гордости, сујете, таштине, славољубља, похлепе, запостављања духа... - варвари. То и такво витештво се као доминатно убрзо, и насупрот прописаних витешких кодекса, показало готово у свим витешким редовима који су се у почетку крсташких ратова окупили ради заштите ходочасника или рањеника, да би затим у највећем броју постали језгро пљачкашке војске која је отимала и палила све пред собом како на путу за свету земљу тако и у светој земљи самој.

Како су „витешки“ изгледали поступци витезова крсташа описује нпр. сведок тога Абелар од Еја указујући на зверства у самом срцу Европе а на путу за Свету земљу: *„Крсташи су у Келну напали тамошње Јевреје, разорили им куће и синагоге а између себе поделили огромну своту новца. Ниједан Јеврејин није преживео. Потом су кренули пут Мајнца где је тамошњи бискуп Јевреје сакрио у својој палати. То није зауставило крсташе. Напали су бискупову палату и убили 700 Јевреја, укључујући и жене. Крсташи су мачевима посекали и малишане без обзира на узраст и пол. Отели су и сво благо које су Јевреји поверили бискупу на чување. Нека се у срца верника не увуче помисао да је Господ Исус хтео да на гроб Његовог светог тела стигну ове окрутне и безосећајне животиње.“*

На путу за Свету земљу крсташки витезови не само да нису крсташку војску спречавали да чини зверства и опљачка и хришћански Константинопољ већ су били и главни предводници и учесници свих могућих злочина. Сведок Никита Акомината Хонијат о томе пише: *„Газили су свете иконе. Бацали мошти светих мученика на нечиста места. Војници су распарчали свети олтар дивне цркве Света Софија сачињен од разних врста драгог камења и драгоцености и поделили га између себе. У цркву су уводили муле и оседлане коње да би на њих товарили покрадене свете сасуде ненадмашне израде и лепоте сачињене од драгоценог материјала, фино сребро, као и многе друге украсе Свете Софије. Крсташи су у Свету Софију увели нагу блудницу. Она је села на патријархово место, певала бестидну песму и повремено плесала. Силовали су часне госпе, чедне девојке и монахиње.“*

Слично пише и очевидац Рејмон Агиљер за крсташе када су ови стигли и заузели Јерусалим 7. јуна 1099 побивши све муслимане и Јевреје, мушкарце, жене и децу: *„Неки од наших људи - и то они милосрднији - одсецали су главе непријатељу, неки их пробадали стрелама; неки су им продужавали патње стављајући их у ватру. Гомиле*

глава, руку и ногу затрпале су улице града. У Соломоновом храму крсташи су јахали кроз крв до колена затежући узде."

С тим у вези када је свештеник Фил де Нели позвао у Други крсташки рат Ричарда Лавље Срце, који је био у учесник у претходном рату, овај му је одбацујући позив одговорио: „Саветујеш ми да на слободу распустим своје три кћери - понос, лакомост и неумереност. Остављам их у наслеђе заслужијим - понос витезовима темпларима, лакомост монасима Ситоа (огранак бенедиктинског реда заветован на сиромаштво и ћутање) а моју неумереност прелатима (виши црквени достојанственици у католичкој и англиканској цркви).“

Током историје поједини витешки редови (Темплари нпр.) су се трговином и пљачком толико обогатили да су ударили темеље банкарства и створили прва мултинационална банкарска царства.

проф. Александар Станковић,
учитељ мачевања
Школе мачевања „Свети Ђорђе“,
Београд, 2010
www.macevanje.org

